

GEOGRAFIA ZIEMI ŚWIĘTEJ

Wincenty Pol nigdy nie był w Ziemi Świątej, a jednak na podstawie dostępnych informacji stworzył wybitne dzieło, które nawet dzisiaj, kiedy mamy do dyspozycji różnego rodzaju mapy, atlasy, zdjęcia lotnicze i satelitarne oraz obszerne monografie dotyczące tego regionu, jest cennym źródłem danych niedostępnych w innych opracowaniach.

ADAM LINSENBARTH

Wincenty Pol (1807-1872) znany jest jako wybitny poeta i patriota. Poza pracą literacką jego zainteresowania obejmowały także geografię i etnologię ziem polskich. W roku 1849 ówczesny minister oświaty hr. Leon Hun mianował Pola profesorem geografii na Uniwersytecie Jagiellońskim. W czasie swojej profesury ogłosił kilka prac z tej dziedziny, m.in.: *Rzut oka na północne stoki Karpat* oraz *Rzut oka na umiejętność geografji*. W swoich pracach wykazał, że geografia stanowi ważny element w rozwijaniu wiedzy o Polsce i o innych krajach. Do programów nauczania tego przedmiotu wprowadził wycieczki krajoznawcze, które umożliwiły studentom poznanie przestrzeni geograficznej własnego kraju. Jedną z takich wycieczek do Doliny Kościeliskiej przerodziła się w manifestację patriotyczną (1852 r.). Za zorganizowanie tej manifestacji władze austriackie najpierw zawiesiły Wincentego Pola jako profesora, a później zwolniły go z uniwersytetu.

Wincenty Pol interesował się również geografią Ziemi Świątej. W roku 1863 wydał książkę zatytułowaną *Geografia Ziemi*

świętej – w dwóch księgach, niewątpliwie zasługującą na uwagę geografów i kartografów (*Geografia Ziemi świętej – w dwóch księgach przez Wincentego Pola, członka wielu Towarzystw uczonych, Dr filozofji, b. profesora powszechnej, fizycznej i porównawczej geografji na uniwersytecie Jagiellońskim*, Lwów – nakładem autora, 1863).

Zarówno układ tego dzieła, jak i treść poszczególnych części i rozdziałów są bardzo oryginalne. Jedną z cennych innowacji stanowiło powiązanie informacji o obiektach geograficznych z ich występowaniem w poszczególnych fragmentach Pisma Świętego ujętym w obszernych przypisach. Bardzo trafnie sam autor w przedmowie do swego dzieła napisał: „*Ztąd też przytoczyłem i teksta na których się wspiera opis, przekonawszy się jak często fałszywie cytowane bywają nawet w naukowych książkach i że niełatwo jest dla młodego wieku odszukać w księgach Pisma św. zacytowane miejsca*”.

Na treść dzieła składają się trzy części: bardzo obszerny wstęp, księga pierwsza (*Geografia Ziemi świętej*) oraz księga wtóra (*Etnografia Ziemi świętej*). Zawarty na 30 stronach wstęp stanowi ważną część dzieła niezbędną dla zrozumienia zarówno geografii opisywanego regionu, jak i tekstów Pisma Święte-

go. Autor oryginalnie określił w nim obszar objęty terminem Ziemia Świąta: „*Jak dwojakie są księgi starego zakonu i nowego zakonu, tak też obejmuje geografia Ziemi św. dwa obszary. Do obszaru krain pisma św. starego zakonu należy w najszerszym znaczeniu w Azji cały pas ziemi od Chal-dei i Mezopotamji począwszy, po nad Śródziemnem morzem i Jordanem położonej, wraz z półwyspem Synai; w Afryce zaś dolny Egipt czyli »ziemia niewoli« (...) Obszar krain pisma św. nowego zakonu obejmuje w ściślejszym znaczeniu wszystek kraj żydowski w Azji, i drogi Pana Jezusa Chrystusa po ziemi św., rozpoczęte chrztem w Jordanie, a zakończone krzyżową śmiercią na Golgocie i wniebowstąpieniem jego na górze Oliwnej*”.

Część wstępu została poświęcona nazwom Ziemi Świątej w różnych okresach historycznych (*Ziemia Chanaan, Ziemia Jehowy, Ziemia Hebrajska, Ziemia Izrael/Izraelska/Izraelowa, Ziemia obietnic Pańskich, ziemia obiecana, Juda/Judea, Syria-Palestyna*). Omawiając z kolei Sposoby orientowania się w Ziemi świętej, napisał Pol tak: „*Sposób orjentowania się starozakonnych był w Ziemi świętej następujący: twarzą stawali do wschodu słońca, i to była »przednia strona czyli wschód«, za plecyma leżała »tylna strona czyli zachód«, – »prawą stroną« zwali »południe«, a »lewą stroną« »północ*”.

W rozdziale wstępu poświęconym pomiarom przestrzeni Ziemi Świętej autor opisał sposób liczenia na „*dnie podróży*”, czyli na „*dnie drogi*” (tak liczył Mojżesz). Dzień drogi liczył 7 godzin podróży. Na wielbłądzie można było w godzinę przejechać dwie mile geograficzne [mila geograficzna równa się 1/15 części stopnia na równiku, czyli 7 420,439 m – przyp. AL], na koniu lub mule 1 milę, a pieszo ½ mili. Dalej podano jednostki miar, jakimi posługiwano się za czasów greckich, tj. „stadia”, czyli wujkowe „staje”: „*Stadium jedno = 125 krokom czyli blisko 100 szczytom wied. = 625 stop. rzym. = 600 stop. grec. = 570 stop. i 3 calom miary paryskiej. – Staj 40 = 1 geogr. mili, a 600 staj = 1 stopień*”. Za czasów Chrystusa mierzone przestrzeń na mile. „*Mila rzymska = 1000 krok. = 5000 rzym. stop. = 8 staj. = 4800 grec. stop. = 1/5 geogr. mili. Rzymskich mil 75 = 1°*”.

Bardzo ciekawy jest rozdział zatytułowany: *Podział czasu, dni i tygodni*. Temu problemowi autor poświęcił aż 13 stron, zwracając uwagę na to, iż dzień nowy zaczynał się zachodem słońca, a dni tygodnia rozpoczynały się od niedzieli i kończyły sabatem (sobotą). Pol zauważyła, że dzień przed niewolą babilońską dzielił się na 6 części, natomiast podział dnia na godziny znany jest dopiero od niewo-

li babilońskiej. Dalej omawia podział nocy na strażę nocne, początkowo na trzy, a za czasów Chrystusa na cztery. Odnótowuje, że były trzy rodzaje tygodni: „*tydzień tygodniów, t.j. perjod 7 tygodni albo 49 dni (...) tydzień lat t.j. perjod lat siedmiu (...) oraz tydzień siedmiu lat szabatowych t.j. perjod lat 49*”.

Rok dzielił się na 12 miesięcy, a każdy miesiąc rozpoczynał się nowiem. Początkowo miesiące nie miały nazw; wprowadzono je dopiero po powrocie z niewoli babilońskiej (Nisan, Zyz, Siwan, Thammuz, Ab, Elul, Tizri, Buł albo Marcheszwani, Chaslen, Thebet, Sebat i Adar). Pierwszy miesiąc roku to Nisan odpowiadający naszemu kwietniowi. Rozróżniano dwa rodzaje lat: „*rok gospodarski*” rozpoczynający się od miesiąca Tizri oraz „*rok kościelny*” rozpoczynający się od miesiąca Nisan. Wiele miejsca poświęcono omówieniu sposobów liczenia czasu w różnych epokach historycznych.

K sięga pierwsza zatytułowana: *Geografia Ziemi świętej* liczy 75 stron i składa się z 6 rozdziałów: *Kształt i powierzchnia kraju; Wody Ziemi świętej; Strefa Ziemi świętej; Roślinność Ziemi świętej; Świat zwierzęcy Ziemi świętej; Dawniejsza urodzajność, dzisiejsza nieplodność i plagi Ziemi świętej*.

Autor zaczął ją od przedstawienia Półwyspu Arabskiego: „*Opis Ziemi świętej wypada poprzedzić obrazem arabskiego półwyspu, który lubo jest położony w Azji, jest niejako pograniczem, pod względem zjawisk natury, trzech części świata. Bo zachodni kraniec graniczący z morzem Śródziemnym jest niejako wyrazem europejskiej natury, sam półwysep Arabii, graniczący z zatoką Perską i Czerwonem morzem, wraz z półwyspem Synaj, jest afrykańskiej natury, a zamknięta dolina Jordanu, którego wody nie łączą się z morzami świata, reprezentuje tu środkową, zamkniętą Azję, której wody nie uchodzą do mórz otwartych*”.

Rozdział zatytułowany: *Kształt i powierzchnia kraju* obejmuje kilka podrozdziałów: *Położenie i granice Ziemi św.; Syryja; Góry Libanu i Antilibanu; Palestyna zachodnia; Jar Ziemi świętej; Palestyna wschodnia; Zakończenie Orografii*. Na przykład podrozdział poświęcony Palestynie zachodniej dzieli

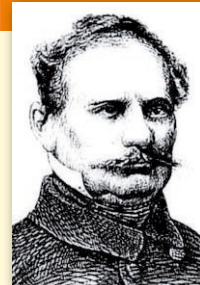
się na kilka części: *Wysoczyzna Galilei, czyli góry Neftali; Równina Izrael czyli Ezdrelon; Pomorze Fenicji, Góry Samarii, Góry Judy, Równiny Saron i Seftela*. Każdy z tych obszarów został bardzo zwięźle, a jednocześnie poetycko opisany. Tak Wincenty Pol scharakteryzował Góry Samarii: „*Są pełne pięknych widoków, przerzniete żyznymi dolinami, ożywione źródłami, lasami i paszami okryte. Wznoszą się na 3000' nad poziomem morza w kształcie wielkiej wysoczyzny, która ku północy na równinę Ezdrelon opada, na zachód zwolna ku Śródziem-*

WINCENTY POL

Urodził się 20 kwietnia 1807 roku w Lublinie.

Uczęszczał do gimnazjum we Lwowie, które ukończył w roku 1823. Zapisał się na studia filozoficzne we Lwowie, a następnie przeniósł do wyższej szkoły jezuickiej w Tarnopolu. Po wraca jednak na Uniwersytet Lwowski, poświęcając się studiowaniu historii Polski. W tym okresie pisze wiersze. Wyjeżdża do Wilna, gdzie otrzymał posadę nauczyciela języka niemieckiego na Uniwersytecie Wileńskim. W czasie powstania listopadowego bije się w 10. Pułku Ułanów Litewskich i za waleczność otrzymuje Krzyż Virtuti Militari. Po upadku powstania udaje się do Drezna, gdzie spotyka się m.in. z Goethem, Mickiewiczem i Odyńcem. Po powrocie do kraju wydaje wiele swoich prac epickich i historycznych. W tym okresie powstaje jeden z jego najlepszych utworów „Pieśń o ziemi naszej”. W czasie zawieruchy chłopskiej, w roku 1846 pod Krosnem, cudem uniknął śmierci, jednakże w całości zniszczone zostało jego monumentalne dzieło „Geografia i etnografia Polski”, którego nie zdążył wydać. Został aresztowany i był więziony w Jasle, a później we Lwowie.

W roku 1849 został mianowany profesorem geografii na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Powstaje wtedy kilka jego prac m.in.: „Północny wschód Europy” oraz „Rzut oka na północne stoki Karpat”. Po trzech latach za przekonania i postawę patriotyczną został zwolniony z uczelni. W następnych latach dużo pisze i wydaje. W roku 1862 stworzył „Geografię Ziemi świętej”, a w roku 1870 ogłosił wspomnienia z powstania listopadowego pt. „Obrazki litewskie”. Mimo utraty wzroku nie przerywał pracy literackiej. Przed śmiercią otrzymał nominację na członka Akademii Umiejętności. Zmarł 2 grudnia 1872 roku. 13 października 1881 roku jego prochy przeniesiono do Krypty Zasłużonych na krakowskiej Skałce.

WSTĘP.

Geografia Ziemi świętej.

Geografia Ziemi świętej opisuje kraje pisma św., to jest, ziemie i narody, o których się rzecz wie, lub wzmianka jest uczyniona, w księgach starego i nowego zakonu.

Głównie jest jej zadaniem wyświecić przeszłość „wybranego ludu”, w którym się od wieków przecho-
wała „wiara w jedynego Boga”, w którym prorocy przepowiedzieli przyjsie „Messjasza”, z którego wy-
szedł „Zbawiciel świata”.

Geografia Ziemi świętej obejmuje przeto w
obszerniejszym znaczeniu „kraje pisma św.”, w ścisłej-
szem zaś „ziemię wybranego ludu”, a mianowicie:

1. Opis tej ziemi pod względem natury;
2. Opis ludu wybranego pod względem jego pocho-
dzenia, powinowactwa i stosunku do obcych narodów, a
w końcu
3. Dzieje wybranego ludu z odniesieniem do karty
pod względem granic, politycznych podziałów i losów, tu-
dzież ważnych stanowisk historycznych, które ten naród
w przeciągu dziejów przechodził lub zajmował z kolei, co
wszakże już nie należy do wykładu katedry naszej.

1

nemu morzu spływa, a na wschodzie na-
głym się spadkiem odrzyna od głębokiej
doliny Jordanu”.

Stosunkowo mało miejsca poświęcił
autor *Jarowi Ziemi świętej*, czyli tak przez
niego nazwanej dolinie Jordanu. Bardzo
trafnie opisał znaczenie tej doliny: „*Jak
Jar Ziemi świętej jest w jej rzeźbie najwy-
bitniejszym rysem, taką też rolę odgry-
wa w dziejach. Tylko od strony wąwozów
Palestyny Wschodniej jest dolina Jorda-
nu przystępną i do wzięcia; od jej posia-
dania zawisły zawsze losy tej ziemi, i na
jar ten przypadają po dziś dzień, jako na
przyrodzony gościniec, szlaki kupieckich
i pielgrzymich karawan*”.

Podrozdział *Palestyna wschodnia* skła-
da się z trzech części: *Obszar rzeki Jar*

*muk, Góry Galaad oraz Góry Phas-
ga (Pisga) i Abarim*. Zakończenie
rozdziału dotyczące kształtu i po-
wierzchni kraju stanowi podroz-
dział zatytułowany: *Pieczarowe
kredy i wapienie Ziemi świętej*,
w którym „wypada jeszcze dodać
kilka rysów o jej geologicznej pod-
łodze”. Autor zwraca uwagę na rolę
pieczar i jaskiń stanowiących miej-
sce zamieszkania lub schronienia
przed wrogami.

Rozdział *Wody Ziemi świę-
tej* został podzielony na trzy
części. *Rzeki wpadające do
Śródziemnego morza, Rzeki wpa-
dające do Martwego Morza oraz Hi-
storyczne źródła i studnie Ziemi św.*
Rzeki wpadające do Śródziemnego
morza to: *Leontes (Nahr Kasmich),
Potok Belus (Nahr Naman), Cison
(Kison, Makattua), Potok Chor-seus
(Ptolomeusza – dzisiejszy Karada-
sze), Potok Krokodyłów (Ptoleme-
usza – dziś Zerkaj), Potok Kana (Nahr Abu
Zabura), Rzeka Audieh (w wiekach śred-
nich Fluvius Ramae), Rzeka Sorek (Nahr
Rubin), Potok Askalon (Torrens Botri), Po-
tok Bezor (Torrens Besor) oraz Potok Egip-
ski (Sihor).*

W rozdziale *Rzeki wpadające do Mar-
twego morza* autor umieścił *Obszar rze-
ki Jordanu i jego jezior, Morze Martwe,
Obszar Martwego morza oraz Zakończe-
nie hydrografii*. Wincenty Pol bardzo sil-
nie podkreślił znaczenie źródeł i studni
w Ziemi świętej, pisząc: „*Woda jest
w piśmie św. i u poetów wschodu
obrazem szczęśliwości i błogosła-
wieństwa bożego, bo pod skwar-
nym niebem jest ona warunkiem
życia*”. Ważniejsze źródła i stud-

nie wymienione przez autora to: *studnia
patryarchy Jakóba, źródło Siloe, źródło Gi-
hon, studnia Rogel, źródło Betsaida (Be-
thesda), studnia Salomona oraz źródło Eli-
zeusza*.

W rozdziale *Klimat Ziemi świę-
tej* Wincenty Pol opisał *Sto-
sunki temperatury; Pojedyn-
cze pory roku; Wiatry i burze oraz Deszcze
i rosy*. Temperatura, zdaniem autora, jest
uzależniona od położenia geograficznego
poszczególnych regionów. Jak pisze, „*(...) Ziemię św. można podzielić na cztery
okolicy różne, t.j. na góry, na krainy po-
morskie, Jar Ziemi św. i pustynię*”. Zauwa-
żył też, że: „*Właściwie są w Ziemi św. zna-
ne tylko dwie pory roku, t.j.: jedna spiekała,
a druga dżdżysta; w starym jednak za-
konie dzielono rok na sześć nierównych
pór*”. Z kolei w podrozdziale poświęco-
nym wiatrom jest stwierdzenie, że „*Ziemi-
a św. legła w dzielnicy zmiennych wia-
trów*”. Wiatry te wieją w różnych porach
roku z różnych stron. Wiatry zachod-
nie przynoszą deszcze i życie, a wiatry
wschodnie susze i burze. Bardzo barwnie
Pol opisał wiejący od wschodu upal-
ny wiatr: „*Morowy wiatr spiekały Samum
wieje od skwarnych pustyni. (...) Przyj-
ście morowego wiatru Samum zapowia-
da od pustyni czerwona chmura na nie-
bie, nieznośny prawie par i wielka cisza
w powietrzu, która gwałtownie uragany
poprzedzać zwykła. Wiatr ten zabija rośliny,
pozbawia zwierzęta i ludzkie siły, a nie-
kiedy i życia*”.

11

Na stopień geogr. liczy się jednak pospolicie 25 go-
dzin podróży.

Później za greckich czasów mierzono w Ziemi św.
prześcier „na stadia”, czyli wujkowe „staje”²⁷⁾. Sta-
dium jedno = 125 krokom czyli blisko 100 sążniom węd.
= 625 stop. rzym. = 600 stop. grec. = 570 stop. i 3
całom miary paryskiej. — Staj 40 = 1 geogr. mili, a
600 staj = 1 stopień.

Za czasów Chrystusa Pana, za czasów rzymskich
mierzono przestrzeń na mile²⁸⁾. Mila rzymska = 1000
krok. = 5000 rzym. stop. = 8 staj. = 4800 grec. stop.
= 1/5 geogr. mili. Rzymskich mil 75 = 1°.

Jest jeszcze inna rachuba przestrzeni w *Dziejach apo-
stolskich* wspomniana „droga Sabatu”²⁹⁾, t. j. pewna
prześcier, po za którą nie wolno było się oddalać Izrae-
litom z mieszkani ich w czasie sabatu.

Na puszczy wynosiła ta przestrzeń od końca obozu
aż do przybytku tam i napowrót blisko 666 sążni, t. j.
6 — 7 staj.

²⁷⁾ *Luk. XXIV. 13.* A oto dwa z nich tegoż dnia szli do miaste-
czka, które było na sześćdziesiąt stajów od Jeruzalem, którego
imię Emmaus. *Jan VI. 19.* Gdy tedy odpłynęli jakoby na dwa-
dzieścia i pięć albo na trzydzieści stajów, ujrzeli Jezusa cho-
dzącego po morzu, a przybliżającego się ku łodzi, i ulekli się.
Objaw. XXI. 16. A miasto na cztery węgły położone jest, a
długość jego tak wielka jest, jako i szerokość. I mierzyl miasto
trzechna złota na dwanaście tysięcy stajów: a długość i wy-
sokość i szerokość jego jednakość są.

²⁸⁾ *Mat. V. 41.* A któżkolwiek by cię przymusił na jedną milę,
idź z nim i drugie dwie.

²⁹⁾ *II Moj. XVI. 29.* Patrzcie iż Pan dał wam Szabath, i przeto
w dzień szósty dał wam pokarm dwójaki: każdy niech mieszka
sam u siebie, żaden niech nie wychodzi z miejsca swego dnia
siódmego. *Dziej. Apost. I. 12.* Tedy się wrócił do Jeruzalem od
góry, którą zowią Oliwną: która jest blisko Jeruzalem, mając
drogę szabatową.

PODZIAŁ DNIA WG WINCENTEGO POLA (S.14-15)

Dzień wszakże był dwójaki: podług zakonu trwał od wieczora do wieczo-
ra, podług natury od wschodu do zachodu słońca.

Dzień naturalny dzielił się przed niewolą babilońską na 6 nierównych czę-
ści, których to podział zachował się po dziś dzień u Arabów.

Pierwsza część „zaraniem” zwana trwała od świtu do wschodu słońca
i dzieliła się jeszcze na dwie części, na „brzask” od wschodu, i zupełne
„odnienie” od zachodu.

Druga część „rankiem” zwana poczyniała się ze wschodem słońca, i trwała
do zupełnego oschnięcia rosy.

Trzecia część „skwarem dnia” zwana, który się w Ziemi św. około 9-tej po-
czyna godziny, trwała do południa.

Czwarta część „południem zwana”, trwała od 12 - 2-jej.

Piąta część była „wiatrkiem z południa” zwana, który zwykle kilka godzin
przed zachodem słońca wiać poczyną, a aż do wieczora wieje.

Szósta część była „wieczorem” zwana, gdy słońce szło w nieszpór, i dzieli-
ła się znowu na zapadanie zmroku i ciemności, czyli na „mrok” i na „ćmę”.

W podrozdziale *Deszcze i rosy* omówiono znaczenie deszczu i rosy w klimacie Palestyny, wyjaśniając rolę tzw. pierwszego deszczu w okresie jesienno-wiosennym oraz drugiego deszczu padającego w marcu i kwietniu. Deszcz był zawsze obrazem błogosławieństwa Bożego, a susza była zawsze uważana za karę nieba.

Rozdział 4 Wincenty Pol poświęcił opisowi roślinności występującej w Ziemi Świętej. Z uwagi na różny klimat panujący w poszczególnych regionach mamy tu zarówno roślinność krajową podzwrotnikową, jak i zwrotnikową, a także roślinność górska.

W rozdziale 5, omawiającym faunę, autor podkreślił, że: „Świat zwierzęcy Ziemi św. cechuje także owe zlanie się zjawisk trzech części, świata pograniczu temu właściwych. Typy północnej fauny europejskiej nikną tu zupełnie, ale za to występują wszystkie typy Południa, a obok nich typy natury afrykańskiej, i już niektóre indyjskie”.

Ostatni rozdział książki pierwszej posiada tytuł: *Dawniejsza urodzajność, dzisiejsza nieplodność i plagi Ziemi św.* Urodzajność Ziemi Świętej została podkreślona w wielu miejscach Pisma Świętego. Do plag Bożych zaliczyć natomiast należy: „dżumę czyli morowe powietrze, (...) trąd czyli leprę, (...) suszę niezwykłą i brak periodycznych deszczów, (...) szarańczę, (...) Samum, (...) oberwanie chmur, trąby pustyń, błyskawice, burze, grady i powodzie, a w końcu trzęsienia ziemi (...)”.

Księga wtóra *Etnografia Ziemi świętej* składa się ze wstępu oraz dwóch rozdziałów: *Pierwotni mieszkańcy Ziemi św.* oraz *Przychodni mieszkańcy Ziemi św.* Semickiego pogłowia Izraelitom pokrewni, czyli rody ksiąg *Genezy* i *podaj arabskich*. We wstępie autor przedstawił w sposób syntetyczny rodowody mieszkańców Ziemi Świętej, konkludując: „Najwcześniej odrywają się od pnia Semickiego pogłowia »Arabowie właściwi«, (...) dalsze rozgałęzienie Semickiego pnia rozpoczyna się od patryarchy Abrahama, pierwotnymi mieszkańcami Ziemi świętej nie byli potomkowie Sema, lecz potomkowie Chama” stąd rozkład trzech etnograficznych gromad.

Pisząc o pierwotnych mieszkańcach Ziemi świętej, Pol omawia ród *Ołbrzymów*, a następnie rody *Chamowego pogłowia*, do których zaliczeni zostali: „*Fili-stynowie i Kaftorymowie, Chananejczycy właściwi, Chananejskie ludy: Ferezyjczy-*

cy, Cynejezycy, Genezejczyki oraz Ced-monejczyki”.

W rozdziale poświęconym *przychodnim mieszkańcom Ziemi świętej* autor dokonał podziału na kilka grup. Jedną z nich stanowią *potomkowie Arama, Jektana i Ismaela*, drugą *potomkowie Cetury trzeciej żony Abrahama*, trzecią *potomkowie Lota – Moabitowie i Ammonitowie*, czwartą *potomkowie Ezawa – Edomczycy (Idumejczycy) i Amalekitowie*.

Następnie w rozdziale „*Izraelici sami, jako dziedzice obiecaniej Ziemi, lud od Boga wybrany, w jednego Boga wierzący*” omawia podział Ziemi Świętej na 12 dzielnic, które po powrocie z niewoli egipskiej otrzymało 12 pokoleń pochodzących od patryarchy Jakóba.

Opracowanie zamyka tablica przedstawiająca *Rodowód mieszkańców Ziemi świętej i Arabii* wyprowadzony od Noego podług ksiąg *Pisma św.* i *podaj arabskich* objaśniający *Etnografię Ziemi świętej*.

Geografia Ziemi świętej Wincentego Pola to niewątpliwie dzieło zawierające wiele cennych informacji dotyczących geografii terenów biblijnych, jak również wiele dodatkowych informacji i wyjaśnień ułatwiających lekturę *Pisma św.* Czytelnika uderzają piękne poetyckie opisy doskonale oddające uroki i osobliwości tej ziemi. Warto zauważyć, że jest to pierwsza, a zarazem bardzo obszerna monografia w języku polskim poświęcona geografii Ziemi Świętej. Wydaje się, że należa-

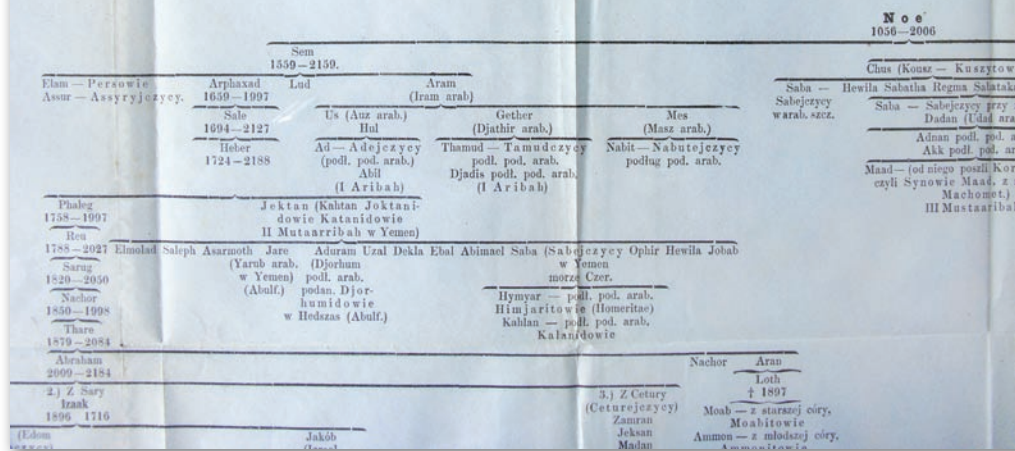
łoby przygotować reprint tego dzieła dla zaznajomienia szerszej rzeszy czytelników z tym unikalnym dziełem wybitnego polskiego geografa.

ADAM LINSSENBARTH,
Instytut Geodezji i Kartografii, Warszawa

Artykuł został przygotowany w ramach realizacji umowy nr 1859/T12/2005/29 na wykonanie projektu badawczego własnego Nr 4 T12E 052 29. Autor pragnie wyrazić słowa podziękowania dyrektorowi Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN za udostępnienie oryginału dzieła oraz mgr. Zbigniewowi Goliaszewskiemu za wykonanie kopii (można się z nią zapoznać na Geoforum.pl w zakładce *Perelki* - red.).

Rodowód mieszkańców Ziemi świętej i Arabii wyprowadzony od Noego podług ksiąg Pisma św. i podaj arabskich objaśniający Etnografię Ziemi świętej.

Nota: Źródłem do podaj arabskich jest w tym rodowodzie Abulfeda, Masudi, Sojuti.

I. Pierwotni mieszkańcy Ziemi świętej; Paganie, przedpotopowy ród Ołbrzymów i rody Chamowego pogłowia.

1. Ród Ołbrzymów.

Już podania księgi *Genesis* natrafiają w Ziemi świętej na ślady przedpotopowego ludu, który jeszcze przed rozrodzeniem się ludzi po potopie od Noego zamieszkiwał Ziemię świętą.

Tym przedpotopowym ludem był ród Ołbrzymów (*גִּבּוֹרִים*), o których we wielu narodach i mitologiach pozostało podanie.

Również po potopie byli w ziemi Chananejskiej Ołbrzymowie najstarszymi ludem, a o ich szerokiej władzy i potęgę doszły nas tylko głuche podania; przed przyjściem bowiem jeszcze do Ziemi świętej Chananejskich rodów mieli oni siedziby swoje w Palestynie, i z nimi to wależyły rody Chamowego pogłowia, naprzód, osiadając świat po potopie. Do nich to należeli „Synowie Enaka” (*בְּנֵי עֵנָךְ*) zamieszkali jak Hebron¹⁾, wytepieni od Jozuego²⁾.

¹⁾ IV Mojż. XIII. 23. 34. I przysli (szpiegi) do Hebron, gdzie byli Achiman i Sisai, i Tholmai, synowie Enak. — Tameśny widzieli dziwy z synów Enak z rodu Ołbrzymzkiego: do których przyrównani znaleźmy się jako szarańcza, V Mojż. IX. 2. Lud wielki i wysoki, syny Enacim.